

BESZÁMOLÓ

**A Budapest XV. kerületben lévő újjalotai kiserdőben élő
hajléktalan emberek elhelyezésének megoldása c. program
megvalósításáról**

Tartalomjegyzék

A program megvalósításának előzményei, a program célja	3
A megvalósítás szakaszai, a program lebonyolítása	4
A program eredményei, szakmai tapasztalatai, statisztikai adatok	7
Nemek szerinti megoszlás	7
Életkor szerinti megoszlás	7
Iskolai végzettség szerinti megoszlás	8
Jövedelem, a jövedelmek forrása	8
Egészségi állapot	9
A helyszín használatának időtartama	9
Az erdőben lakók elképzelései a helyzet megoldására	10
Az erdőben lakók együttműködése a programban	11
A szociális munka irányai	12
Kriminalitás	12
Az erdőben lakó hajléktalanok elhelyezése	13
Költségvetés, finanszírozás	14
Összegzés	16
Képek a programról	18

A program megvalósításának előzményei, a program célja

A Budapest XV. kerületi újjalotai kiserdőben – hasonlóan a főváros más helyszínein lévő erdős területekhez – évek, évtizedek óta élnek életvitelszerűen hajléktalan emberek. A XV. kerületi Önkormányzat a terület tulajdonosával a Pilisi Parkerdő Zrt-vel közösen a terület rendezéséről és lakossági célokra – szabadidőpark stb – való hasznosításáról döntött, ezért a területen tartózkodó hajléktalan emberek helyzetének megoldása érdekében felkérte a Magyar Máltai Szeretetszolgálatot, hogy az Újjalotai Családsegítő Szolgálattal együttműködve dolgozzon ki és hajtson végre egy olyan programot, amely lehetővé teszi a fenti önkormányzati célok megvalósítását, egyszersmind hatékony segítséget biztosít a területen tartózkodó hajléktalan embereknek élethelyzetük javítására, a korábbinál jobb lakhatási körülmények biztosítására.

A megvalósítás alapja a **Budapest Főváros XV. kerület Rákospalota, Pestújhely, Újjalota Önkormányzata** és a **Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület** között 2011. júniusában létrejött *Megállapodás* volt, amely meghatározta a program szakmai és pénzügyi tartalmát. A program megvalósítására az Önkormányzat 5.000.000.- Ft-ot különített el.

A program célja az volt, hogy az újjalotai kiserdőben életvitelszerűen tartózkodó hajléktalan emberek számára olyan alternatívákat kínáljunk fel, amelyek lehetővé teszik, hogy a jelenleginél jobb körülmények közé kerülve, személyre és élethelyzetekre szabott megoldásokat kínálva tudják a területet elhagyni. A megvalósítás hatékonyságát növelte, hogy a program céljainak megvalósítását a szociális munka eszközrendszerének, és az utcai szociális munkában eddig szerzett tapasztalatainknak felhasználásával végeztük, valamint, hogy a megvalósításhoz megfelelő anyagi erőforrások álltak rendelkezésre.

A program megvalósításának szakmai előzményei, melyek eredményeit és tapasztalatait a program tervezése és kidolgozása során felhasználtunk, a következők voltak:

- A Pilisi Parkerdő Zrt és a Hajléktalanokért Közalapítvány együttműködésében 2007 – 2009 között megvalósított, a zöldterületen élő hajléktalan emberek segítésére létrejött program
- A Társadalmi Megbékélés Program keretében végrehajtott „Aluljárók helyett emberibb körülmények” c. 2010 telén lezajlott program
- A 2011. áprilisában a Budapest I. kerületében a Magyar Málta Szeretetszolgálat Utcai Gondozó Szolgálata által lebonyolított program

Mivel mindhárom programban tevékeny szerepet vállalt a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, ezért ezeket a korábbi tapasztalatokat elsősorban a tervezés fázisában fel tudtuk használni, és az általános tapasztalatokat – bár hangsúlyaiban, céljaiban, a megvalósítás módjában jelentősebb eltérések mutatkoztak a programok között – be tudtuk építeni a jelen programba.

A megvalósítás szakaszai, a program lebonyolítása

Az Újpalotai Családsegítő Szolgálat az újpalotai erdő rekreációs használatra történő megújításának előkészítése céljából a területen élő hajléktalan embereknek a programba történő bevonása érdekében a szükséges szakmai lépéseket 2011. májusában megkezdte. Az összes, az erdőben tartózkodó hajléktalan ember megkérdezésével és bevonásával egy előzetes állapotfelmérést végeztek, melyet egy kérdőív kitöltése zárt le. A kérdőív tartalmazta a hajléktalanok legfontosabb alapadatait, valamint azokat az elképzeléseket, amelyek a hajléktalan emberek szükségleteire és az erdő elhagyása utáni terveikre vonatkoztak. Tájékoztatták az erdőben lakókat a várható változásokról, annak érdekében, hogy időben fel tudjanak készülni az őket érintő új helyzetre. Ezzel egy időben a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megvalósítással megbízott képviselője tájékozódott a kialakult helyzetről és a körülményekről, és az Újpalotai Családsegítő Szolgálat bevonásával szakmai tervet dolgozott ki a program lebonyolítására.

Ez a szakasz június elején lezárult, és ekkorra kialakult az a hajléktalan kör, amelyet a programba be tudtunk vonni:

Május elején **68 hajléktalan ember** tartózkodott a területen, ez a szám június elejére **45 főre** redukálódott, ők voltak azok, akikkel a program megvalósítását megkezdjük. A lemorzsolódás oka részben a szokásosnak tekinthető fluktuáció volt (néhányan elhagyták a helyszínt, néhányan kórházba kerültek, mások más területre költöztek), de a területet elhagyók többsége azért hagyta el a helyszínt, mert tudomásukra jutott, hogy a helyszínről el kell költözni. (Ez a jelenség nagyjából pontosan ekkora arányban az I. kerületi program megvalósításának kezdetén is megfigyelhető volt.)

A program megvalósításának második szakasza június második felében kezdődött. Ekkorra rendelkezésre álltak azok az adatok, amelyek az előzetes szükséglet-felmérések, a kérdőívek elemzése, valamint utcai szociális munkásaink egyéni gondozási terv vázlatai alapján meghatározták a program további várható menetét és ütemezését.

A XV. ker. Önkormányzat hivatalos levélben értesítette a területen tartózkodó hajléktalanokat az erdőből való kiköltözés jogszabályi háttéréről, és a kiköltözés végső határidejéről.

A kiserdőben tartózkodó **46 fővel** megkezdődött a szociális munka, az idő rövideje (a kiköltözés végső határideje **szeptember 15.** volt), és a hatékonyság növelése miatt szükségessé vált, hogy a munkába bekapcsolódjanak a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Utcai Gondozó Szolgálatának szociális munkásai is. Öt szociális munkás páros alakult, melyekben egy fő az Újpalotai Családsegítő Szolgálat, egy fő pedig a Magyar Máltai Szeretetszolgálat részéről vett részt a munkában. Egy - egy páros hét-tíz hajléktalan ember gondozását végezte. A szociális munkába való közvetlen bekapcsolódás a hatékonyságot és intenzitást is nagymértékben növelte, hiszen a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársai a késő délutáni, az esti és a hétvégi időpontokban is fel tudták keresni a helyszíneket, a családsegítő szociális munkásainak munkaidő-beosztása ezt nem tette lehetővé.

Az Utcai Gondozó Szolgálat munkatársai által készített egyéni gondozási tervek alapján a Családsegítő Szolgálat munkatársaival együttműködve végzett intenzív szociális munka eredményeképpen már június végén néhány esetben fel tudtunk ajánlani olyan lakhatási lehetőségeket, melyeket az erdőben lakók elfogadtak, és be is költöztek olyan átmeneti szállásokra és munkásszállókra, amelyek megfelelőnek mutatkoztak az utcai létforma kiváltására. A folyamatos szociális munka eredményeként egyre több hajléktalan ember kezdte meg az erdőből való kiköltözést, augusztus közepén **21-en** hagyták el az erdőt, augusztus végére pedig további **10** fő. Augusztus végére **6-7 fő** volt azok száma, akik maradási szándékukat jelezték, illetve nem működtek együtt a szociális munkásokkal.

A szociális munkások által felajánlott lehetőségek a szociális munka intenzitásának növekedésével, a lakók élethelyzetének és viszonyainak megismerésével a program során kibővültek, és összességében az alábbi lehetőségeket ajánlottuk fel és valósítottuk meg a program során:

- **átmeneti szállást nyújtó intézményben való elhelyezés**
- **munkásszállón történő elhelyezés**
- **páros szállón történő elhelyezés**
- **albérlet**
- **családhoz, rokonokhoz való visszaköltözés**
- **utcán maradók esetében az életminőség javítása**
- **saját, önálló lakhatáshoz való hozzásegítés**

A megvalósítás során a szociális munka és a program lebonyolításának hatékonyságát az alábbi eszközök segítették:

- A Magyar Máltai Szeretetszolgálat és az Újpalotai Családsegítő Szolgálat programban résztvevő munkatársai rendszeres esetmegbeszélő csoportokat tartottak a családsegítő szolgálat mentálhigiénés szakemberének vezetésével. Ezek az esetmegbeszélő csoportok segítették a két szervezet – értelemszerűen eltérő – munkamódszereinek összehangolását, a program céljainak legmegfelelőbb munkamódszerek és segítségi módok kiválasztását, a szociális munkás párok munkájának koordinálását, az esetek átbeszélését, a tapasztalatok átadását.
- A megfelelő lakhatási lehetőségek gyors felkutatása érdekében „házi” adatbázist készítettünk, mely tartalmazta az ellátórendszeren belüli elhelyezési lehetőségeket, az albérleteket, lakókocsikat, tárgyi eszközöket, tanyákat, földterületeket, házakat, munkásszállásokat, meggyorsítva így az elhelyezési folyamatokat.
- A lakóhelyek elhagyása után a Pilisi Parkerdő Zrt minden esetben elbontotta a korábbi lakóhelyeket, megtisztította a területet, elszállította a szemetet, megakadályozva ezzel az esetleges visszaköltözéseket.

A program során az alábbi dokumentációkat használtuk részben a szakmai-pénzügyi elszámolás megkönnyítése, részben pedig a szociális munka hatékonyságának biztosítása, és az átláthatóság érdekében:

- Az Újpalotai Családsegítő Szolgálat által készített *Szükségletfelmérés a programba bevonandó ügyfelekről*, és az ehhez kapcsolódó *Esetfelelős szociális munkás javaslat*
- A Magyar Máltai Szeretetszolgálat által készített *Melléklet az egyéni nyilvántartó lap, gondozási laphoz*
- A Magyar Máltai Szeretetszolgálat által készített *Cselekvési, elhelyezési terv*
- A Magyar Máltai Szeretetszolgálat utcai szociális munkásai által készített *egyéni gondozási terv*
- *Összesítő táblázat* a programban részt vevő ügyfelekről mely tartalmazza a kliens nevét, születési idejét, anyja nevét, születési helyét, tartózkodási helyét, szociális munkását, várható és megvalósult elhelyezését, és az elhelyezés költségét
- *Összesítő táblázat* a számlamásolatok kimutatására
- *Együttműködési megállapodás* a Magyar Máltai Szeretetszolgálat utcai szociális munkása és a támogatott között
- *Támogatási Szerződés* Magyar Máltai Szeretetszolgálat utcai szociális munkása és a támogatott között
- *Átvételi elismervény* a programban biztosított anyagi és tárgyi eszközökről
- *Forrásigénylés*, amely tartalmazza a felhasználás ellenjegyzését és indokoltságának elismerését az Újpalotai Családsegítő Szolgálat részéről
- Közös megbeszélések, esetmegbeszélések *jegyzőkönyvei*

A programot július végétől kezdődően meglehetősen nagy média figyelem kísérte, mely részben az akkoriban napvilágra került csepeli események hatásaként következett be, és ez a megnövekedett sajtó és média-érdeklődés átmenetileg néhány esetben hátráltatta a munkát, de összességében a program eredményét és hatékonyságát véleményünk szerint nem befolyásolta.

A program 2011. szeptember utolsó hetében zárult, ekkor költözött el a programba bevont utolsó két hajléktalan ember (az eredeti, szeptember 15.-i időponthoz képest a csúszás oka, hogy az ingatlanvásárlással kapcsolatos jogi lépések több időt vettek igénybe a tervezettnél), ekkorra a területen 4 hajléktalan ember maradt, akik sem együttműködni, sem elköltözni nem voltak hajlandók, állításuk szerint az általuk használt terület magántulajdon, és nem tartozik a Pilisi Parkerdő Zrt területeihez.

A program eredményeiről és megvalósításáról a következőkben a statisztikai adatok részletes elemzésével számolunk be.

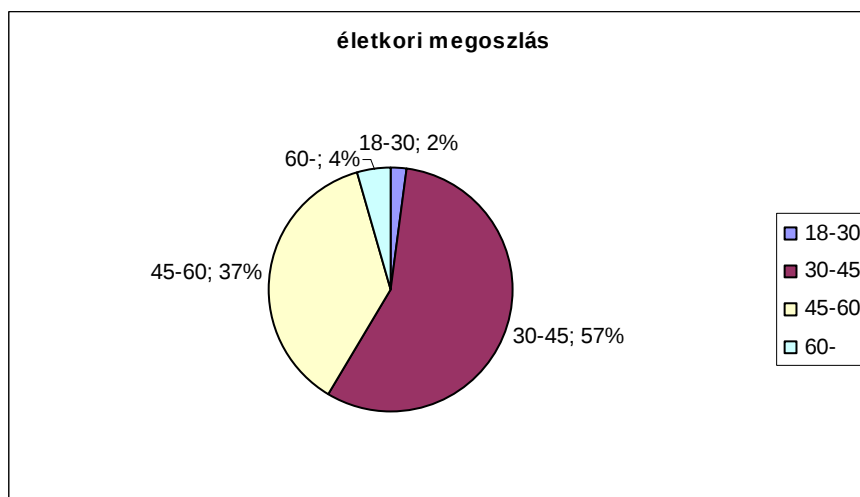
A program eredményei, szakmai tapasztalatai, statisztikai adatok

A statisztikai adatok feldolgozásánál a minta nagysága minden esetben **45 fő**, (néhány esetben 46 fő, egy fő a program korai szakaszában elköltözött) vagyis akikkel a program megvalósítását megkezdjük.

Nemek szerinti megoszlás

A kiserdőben élő hajléktalanok **70 %-a férfi** (32 fő), **30 %-a nő** (14 fő). Ez az arány lényegesen eltér a hajléktalan populációban megfigyelhető arányoktól, ahol a hajléktalanok döntő többsége (80-85 százaléka) férfi. Az eltérés esetünkben azzal magyarázható, hogy a kiserdőben lakók között nagyobb arányban élnek párok.

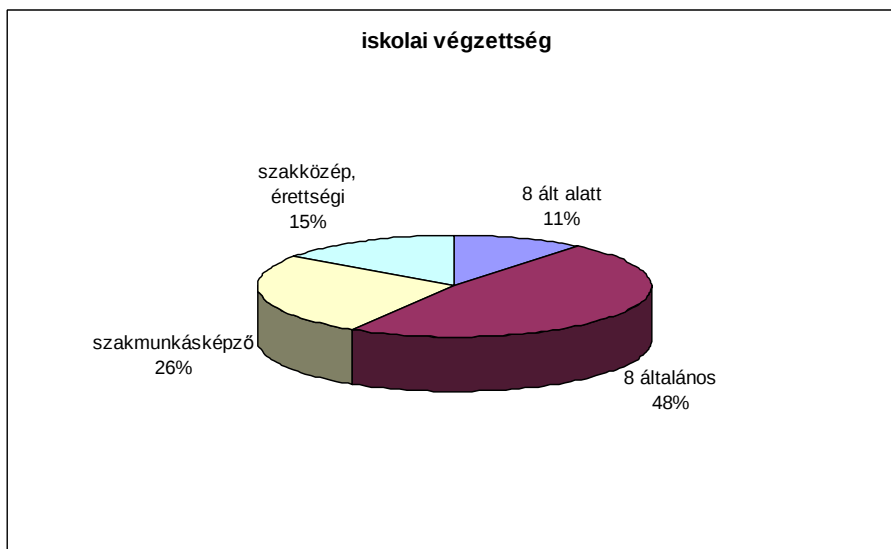
Életkor szerinti megoszlás

A program megvalósítása szempontjából kevésbé volt releváns a helyszínen élők életkori megoszlása, azonban az adatok tartalmaznak olyan – részben váratlan és meglepő – eredményeket, amelyek új megvilágításba helyezik a lokálisan jól behatárolható, félig-meddig közösségben, elkülönülten, erdőben élő hajléktalanokról rendelkezésünkre álló, eddig részben hiányos képet.

Az a tény önmagában nem meglepő, hogy a kiserdőben élő hajléktalanok többsége 30 és 60 év közötti, az arány azonban (94 %) mindenképpen magasabb, mint a hajléktalan populáció átlaga, és különösen alacsony a 30 év alattiak és a 60 év felettiak aránya. E tény talán azzal magyarázható, hogy az erdőben „lakás”, mint életforma, a kalyibákkal, kerttel, háztartásokkal, valószínűleg megkövetel valamiféle „megállapodottságot”, sokkal több hasonlóságot mutat a nem hajléktalan lét, az átlagos életvitel szokásrendjével, mint a hajléktalanság egyéb formái, és a fiatalabb hajléktalanok kevésbé választják a hajléktalanságnak ezt a színterét. A 60 felettiak alacsony száma pedig az alkalmazkodás eme formájának nehézségeire vezethető vissza.

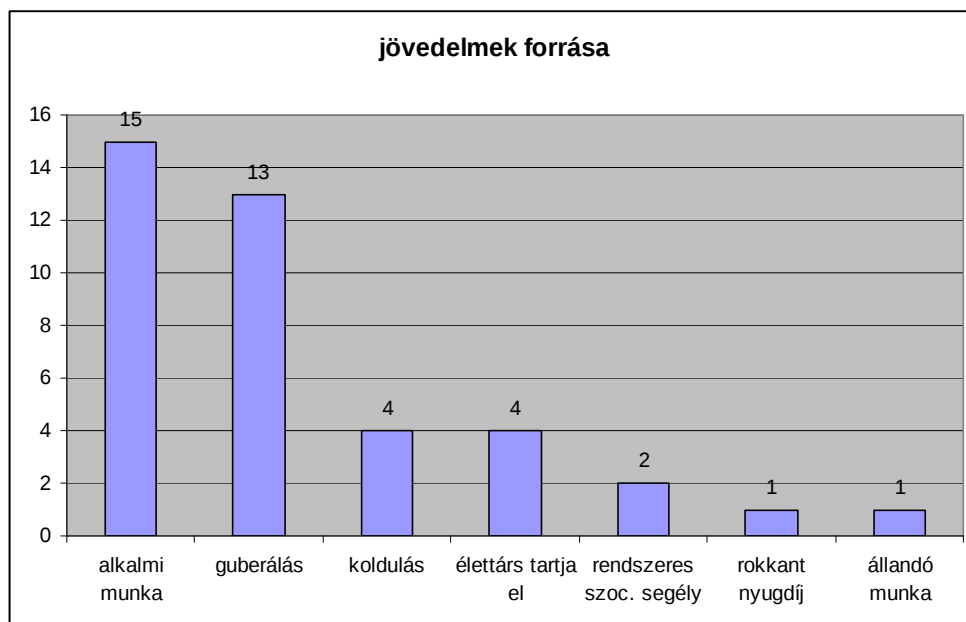
Iskolai végzettség szerinti megoszlás

A továbbgondozás szempontjából meghatározó kérdés lehet a programba bevont hajléktalanok iskolai végzettsége, képzettsége. Az mindenesetre látszik, hogy a kivezető utak keresésénél a képzés és foglalkoztatás irányába való elmozdulás nem tartozik a könnyen járható utak közé, hiszen a kiserdőben lakó hajléktalanok iskolai végzettsége többségében meglehetősen alacsony, a szakközépiskolai vagy gimnáziumi végzettségűek arány mindössze **15 százalék**, többségük 8 általános, vagy az alatti végzettséggel rendelkezik.

Jövedelem, a jövedelmek forrása

A kiserdőben élő hajléktalanok jövedelmének mértékéről sajnos nincsenek pontos adataink, a szükségletfelmérés nagyon kevés erre vonatkozó értékelhető adatot tartalmazott, a jövedelmek forrásáról viszont rendelkezésre álltak értékelhető információk, illetve azokat szociális munkásaink megkérdezték a gondozások során (minta nagysága: 40 fő):

Alkalmi munkaként a legtöbben a piacozást, az idényjellegű munkák végzését, valamint a színesfémgyűjtést nevezték meg (sokan a helyszínen égették a kábeleket, majd értékesítették). Rendkívül alacsony azok aránya (mindössze **4 fő, 10 %**), akik rendelkeznek valamiféle állandó jövedelemmel (segély, nyugdíj, állandó munka), a legtöbben (**70 %**) alkalmi munkákból és guberálásból élnek, mely tény az iskolai végzettségben mutatkozó adatokkal együtt rendkívül megnehezíti a további gondozásban a reintegráció feltételeinek megteremtését.

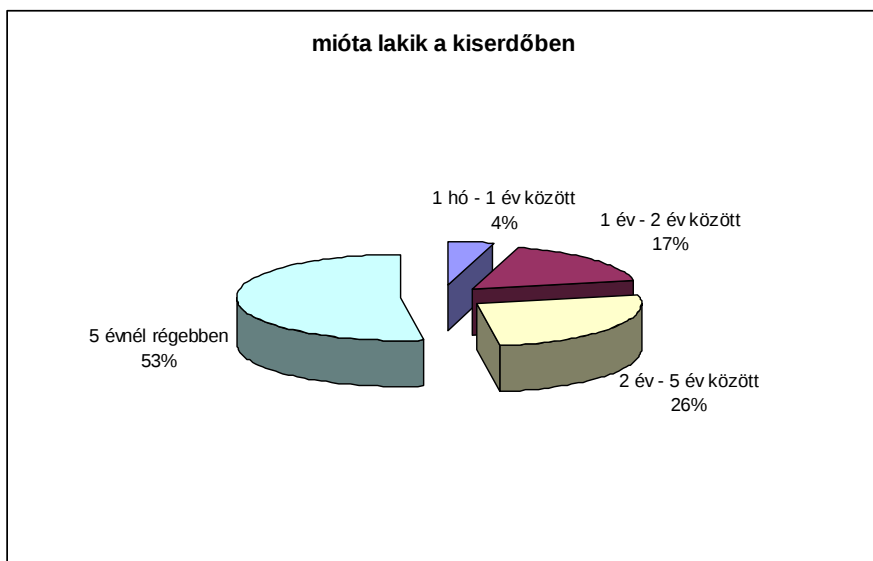
Ha összehasonlítjuk pl az I. kerületben végzett programban az utcán élők hasonló adatait megállapíthatjuk, hogy esetükben lényegesen magasabb azok aránya (**36 %**), akik rendelkeznek állandó jövedelemmel (állandó munka, nyugdíj, szoc. segély).

Egészségi állapot

Az egészségi állapotra vonatkozóan viszonylag kevés egzakt adattal rendelkezünk, mindössze a munkaképesség csökkenéssel bírók adatait ismerjük, eszerint mindössze **6 százaléknál** állapítható meg 67 százaléknál nagyobb arányú munkaképesség-csökkenés, amely arány viszont lényegesen alacsonyabb, mint az utcán (nem erdőben) élő hajléktalan emberekénél. A személyes tapasztalatok, valamint a programban részt vevő szociális munkások tapasztalatai is azt mutatják, hogy a kiserdőben élő hajléktalanok egészségi állapota lényegesen jobb, mint az utcán élő hajléktalan embereké.

A helyszín használatának időtartama

A program megvalósításának sikere szempontjából jelentős kérdésnek bizonyult (különösen az előkészítés szakaszában), hogy a kiserdőben tartózkodó hajléktalanok mióta laknak a helyszínen. Ennek megoszlását mutatja az alábbi táblázat:

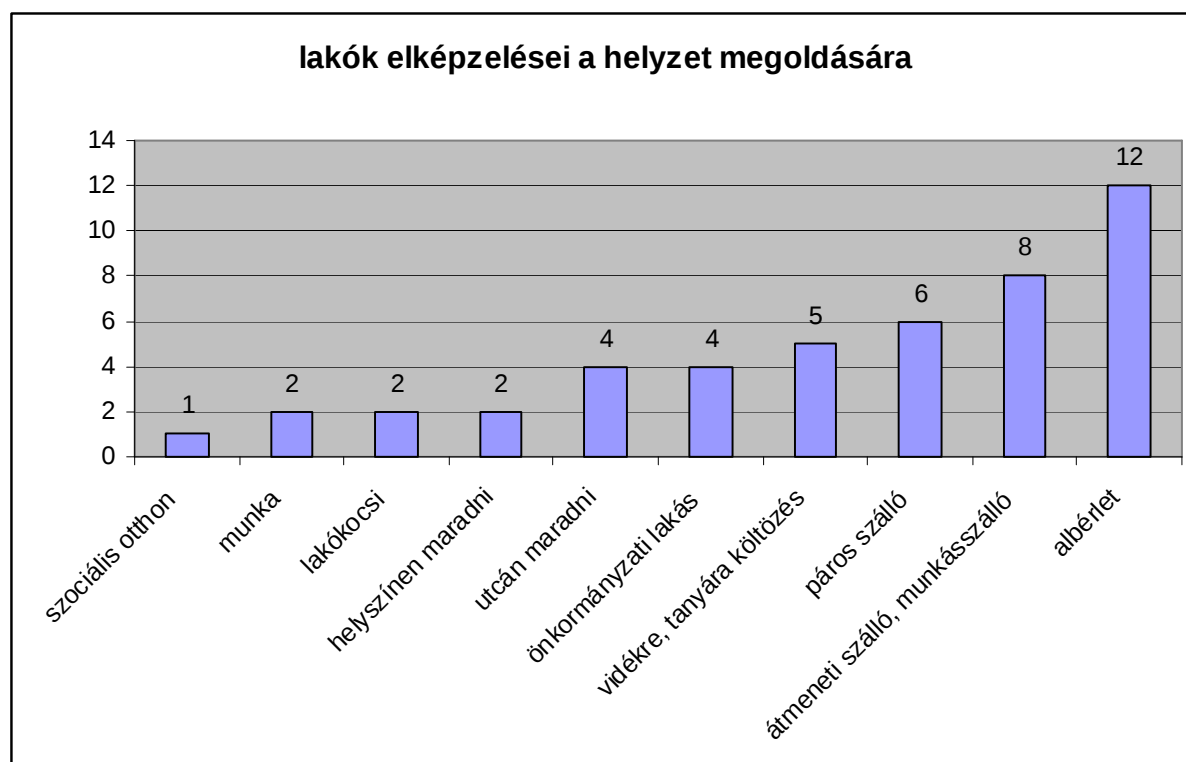

A jelentős többség tehát régóta, több, mint 5 éve lakik az erdőben, a legrégebbi lakó 21 éve abban az erdőben él, a lakók 21 százaléka 10 évnél is régebb óta él ott. Nem meglepő módon ebben az adatsorban is jelentős eltérés mutatkozik az I. kerületben végzett felmérésben szereplő adatokhoz képest, ott a többség 1 évnél kevesebb ideje használta az adott helyszínt.

A helyszínen tartózkodás hossza ismételten az erdei hajléktalan létforma specifikus voltára hívja fel a figyelmet, az ilyen területeken folytatott szociális munka irányai jelentősen eltérnek a más területeken megszokottól. A hosszú idejű ott tartózkodás a program megvalósításának nehézségét vetítette elő, mely a megvalósítás során kevésbé volt akadályozó tényező, melynek okát egyelőre nem tudjuk pontosan.

Az erdőben lakók elképzelései a helyzet megoldására

A program kezdeti szakaszában a szükségletfelmérés során, valamint a program keretében végzett szociális munka során utcai szociális munkásaink a felajánlott lehetőségek ismertetése mellett megkérdezték a kiserdőben élő hajléktalan embereket, hogy mit szeretnének tenni, milyen lépések jelentenének számukra megnyugtató megoldást, vagy előrelépést jelenlegi helyzetük javítása érdekében:

Az erdőben lakók mindössze egyharmada (15 fő, 33 %) látta valamilyen intézményhez kötődő ellátásban (szociális otthon, páros szálló, átmeneti szálló, munkásszálló) a számára megnyugtató megoldást, mely arány jóval alacsonyabb, mint az utcán élők körében végzett felmérésben szereplőknél. Az intézményes ellátással szembeni elutasítás vélhető oka, hogy az erdőben lakás számos tekintetben (elrejtőzés, intimitás, háztartásvezetés, jövedelemszerzés) sokkal jobb életben maradási esélyeket, és relatíve jobb életkörülményeket biztosít, mint az intézményi létforma. A megvalósulás során, a program végén ez az arány közel ugyanekkora

volt, bár megjegyezzük, hogy korántsem ugyanazok kerültek intézményi elhelyezésbe, akik ezt korábban szerették volna (ez igaz a többi típusnál is).

Meglepően alacsony azok száma (**6 fő, 13 %**), akik a program kezdetén határozottan állították, hogy vagy a kiserdőben, vagy pedig egy másik helyszínen, de mindenképpen utcán szeretnének maradni, és a szociális munkások által felajánlott segítségek egyikét sem kívánták igénybe venni. Különösen alacsony ez az arány a helyszínhez való általában erős kötődés, és a kiserdőben való átlagosan hosszú ott-tartózkodás tükrében.

A megvalósulás ennél lényegesen magasabb számot mutatott azoknál, akik az utcán maradtak (**15 fő, 33 %**)).

A legtöbben (**12 fő**) albérletbe szerettek volna költözni, mely elképzelés a jövedelmi viszonyok, a jövedelemforrás és az életmód figyelembe vételével kissé irreális elképzelésnek tűnt, mely a program végén beigazolódott, albérletbe összesen **8 fő** költözött.

Összesen **9 fő** szeretett volna saját tulajdonú lakásba (önkormányzati bérlakás, vidéki ház, tanya) költözni, a program végén ennek kevesebb, mint a fele (**4 fő**) teljesült.

Az erdőben lakók együttműködése a programban

A program megvalósítása szempontjából rendkívül fontos tényező, hogy a program alanyai milyen mértékben működnek együtt a szociális munkásokkal. Ezt a korábbi hasonló programok során is mértük, és a jelen programban is megpróbáltunk kidolgozni olyan mérőszámokat, amelyek az együttműködés mértékét mutatják. Eszerint megkülönböztettünk *nem együttműködőket*, akik teljes mértékben elutasítanak mindennemű segítséget, sok esetben elzárkózóak, kommunikációra képtelenek, és általában agresszív magatartást tanúsítanak. Néhányan *minimális mértékben együttműködtek*, nem voltak agresszívek, de inkább apatikusán, passzívan viselkedtek. A többség általában *együttműködő* volt, és lépéseket is tett annak érdekében, hogy a helyzet számukra megnyugtató módon rendeződjön. Nem kis számban voltak azok, akik *maximális együttműködést* mutattak, motiváltak voltak, és saját maguk is aktívan részt vettek a program lebonyolításában.

Ezen szempontrendszer alapján a programban résztvevők együttműködése az alábbi megoszlást mutatja:

A szociális munka irányai

Az egész program egyik leglényegesebb kérdése volt, hogy milyen eszközök szükségesek ahhoz, hogy olyan megnyugtató megoldás szülessen, amely a szociális munka és a szociális ellátás eszközrendszerét felhasználva hatékony, és hosszú távon is működő segítséget tud nyújtani kiserdőben élő hajléktalan emberek problémáinak megoldásában, és figyelembe veszi azokat a lokális, a kerületben lakók érdekeit megjelenítő, ökológiai, környezetvédelmi, önkormányzati és tulajdonosi szempontokat is, amelyek a kialakult helyzetet mára jelentősen meghatározták.

Ebben a körben először is arra próbáltunk választ keresni, hogy azokkal az eszközökkel, amelyekkel rendelkezünk (humán és anyagi erőforrások), a fent említett szempontok alapján megoldható-e a probléma. A területen végzett szociális munka figyelembe vételével, valamint a programban részt vevő utcai szociális munkások szakmai véleménye alapján úgy ítéljük meg, hogy az esetek többségében, **85 %-ban lehetséges** a megoldás, **15 %-ban**, (legalábbis rövid távon) *nem*.

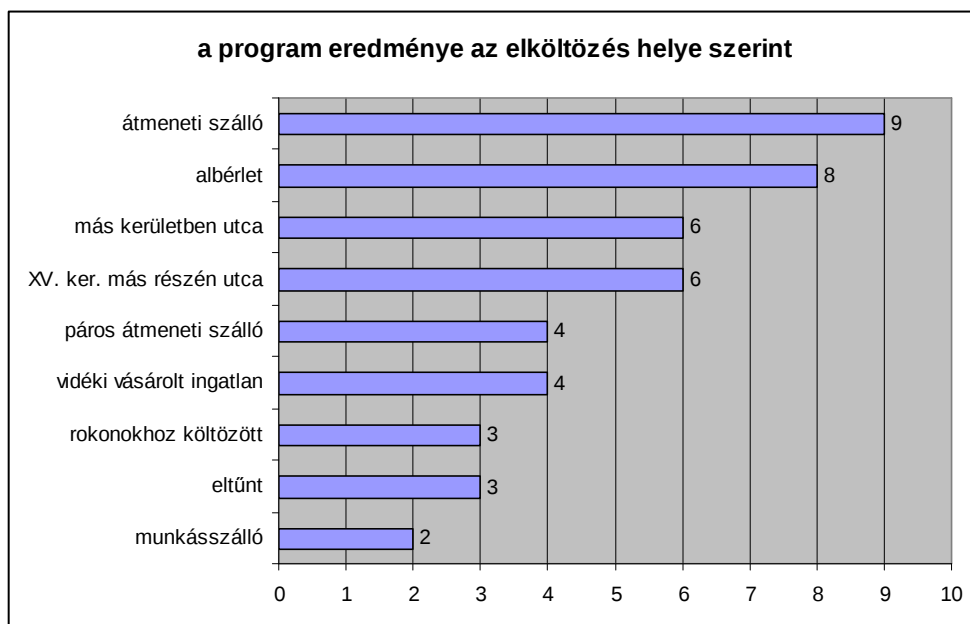
Kriminalitás

A korábbi programokban, elsősorban a szociális munkásokkal való együttműködés, a kommunikáció, az agresszió, és a hajléktalan emberek életmódja, jövedelemszerzése kapcsán néhány esetben nyilvánvaló volt, hogy vannak olyan hajléktalan emberek, akiknek helyzetét a szociális munka eszközrendszerével nem tudjuk megoldani, életmódjukban és viselkedésükben számos, a kriminalitás határát súroló, vagy a kriminalitás felé mutató elem jelenik meg, és helyzetük megoldása elsősorban rendészeti, vagy hatósági eszközökkel képzelhető csak el. Az I. kerületben végzett programban arányuk 17 százalék volt, a jelen programban ez az arány **15 százalék** volt. A programba bevont hajléktalanok közül egy fő volt, aki (a környezetében lakók véleménye szerint) azért hagyta el a helyszínt, mert körözik.

A kriminalitás kérdése azért is fontos, mert az utóbbi hónapokban elsősorban a média által felerősítve (részben a csepeli események kapcsán) az a kép körvonalazódik, mely szerint az erdőben lakó (vagy általában véve az utcán élő) hajléktalanok között nagymértékben jelen van a kriminalitás, az erőszak. A korábbi és a jelen programok tapasztalatai és számszerűsíthető eredményei ezt nem támasztják alá, és a helyszíneken szerzett tapasztalatok, szubjektív benyomások sem ebbe az irányba mutatnak. Egzakt kutatások, és pontos mérőszámok hiányában (szociológiai módszerekkel meglehetősen nehéz mérni a kriminalitás mértékét) egészen pontos adatokkal nem rendelkezünk, de a kiserdőben lakó hajléktalanok esetében megállapítható, hogy egy viszonylag zárt közösségi színtérben az erőszakos cselekmények aránya és az agresszió mértéke viszonylag alacsony. Az elrejtőzés ténye véleményünk szerint sokkal inkább a személyiségben rejlő okokra, mintsem a kriminalitásra vezethető vissza. Az erdőben élő hajléktalanok többsége inkább a védettség, a saját „tulajdon” (kalyiba, háztartási eszközök, állatok) és a szabadság látszólagos megléte miatt választja ezt az életformát. Kétségtelen, hogy az erdőben élésnek vannak speciális közösségi és életmódbeli sajátosságai, és néhányan az elrejtőzés miatt választják a hajléktalan létformának ezt a színterét, ezekben az esetekben a lopásokból, fémtolvajlásból származó tárgyak elrejtése, feldolgozása (kábelégetés) a jellemző.

Az erdőben lakó hajléktalanok elhelyezése

A program megvalósításának legfontosabb eleme volt a kiserdőben lakó hajléktalanok elhelyezésének megoldása. Szociális munkásaink a gondozási folyamat során felmérték azokat a lehetőségeket, amelyek az adott helyzetet - a rendelkezésre álló idő rövidségét, a hajléktalanok mentális állapotát, a hajléktalanok elképzeléseit, a rendelkezésre álló anyagi erőforrásokat – figyelembe véve, a lehetőségekhez képest a leghatékosabban kihasználva próbálták a megoldás felé vinni. Az erdőben lakók a program elején a leginkább az albérleti és az átmeneti szállók nyújtotta lehetőségeket kívánták igénybe venni. A program befejezésekor (szeptember vége) az alábbiak szerint alakult az erdőben lakó 45 fő helyzete:

A program megvalósításának legfontosabb számszerűsíthető eredménye, hogy *a program befejezésekor (szeptember végén) valamennyi, korábban a kiserdőben lakó hajléktalan ember elhagyta a területet.* Szeptember 15. után néhányan (3-4 fő) időnként megjelentek a helyszínen, október elején két fő költözött vissza az erdőbe, korábbi helyszínükre, ők egy vidéken vásárolt ingatlanba költöztek.

Az erdőben lakó **45 főből 15-en (33 %)** nem kívántak élni az általunk felajánlott lehetőségekkel, és továbbra is az utca létformát választották, 6 fő a kerület más részein, további 6 fő pedig más kerületben, de mindenképpen utcán kívánt maradni (az eltűntként szereplő 3 főt is ebbe a csoportba soroltuk), néhányan jelezték, hogy más kerületek hasonló erdős részein kívánnak élni. Az utcán maradni szándékozók többségében abból a körből kerültek ki, akik ezt a szándékukat (vagy a területen maradási szándékukat) már a program elején jelezték.

A legtöbb, szintén **15-en (33%)** a hajléktalan-ellátás valamely szállást nyújtó intézményébe költöztek (páros szálló, átmeneti szálló, munkásszálló), mely szám meglepően magas az erdőben lakás szubkultúráját, az erdőben töltött átlagosan hosszú időt és általában a szállókkal szembeni averziókat figyelembe véve. A szállókra költözött hajléktalanok egy része az erdőből való kiköltözés kényszere miatt „jobb híján” választotta ezt a megoldást, esetükben további szociális munka, utógondozás szükséges. A páros szállóra költözők tapasztalataink szerint elégedettek új helyzetükkel.

Szintén magas arányt képviselnek azok, akik albérletbe költöztek (**8 fő, 18 %**). Ezt a megoldást csak abban az esetben támogatták szociális munkásaink, ha a mentális és a jövedelmi helyzetet figyelembe véve megalapozottnak látták az albérletben maradást akkor is, ha a program befejeződik. Ez a típusú elhelyezés jelenti a legnagyobb kockázatot, hiszen a korábbi életformához képest egy másfajta túlélési stratégiát, és részben másfajta életvezetést jelent (bár az utcai létformák közül az erdőben lakás – háztartásvezetés, intimitás, időbeosztás – bizonyos értelemben megkönnyítheti az albérleti, önálló lakhatásra való átállást). Éppen ezért esetükben is indokolt a további intenzív szociális munka, és a pénzbeli támogatások fokozatos kivezetése.

A rendelkezésre álló időben úgy ítéltük meg, hogy **4 fő (9 %)** számára a saját tulajdonú vidéki ingatlanba költözés jelentheti a megoldást nem csak az erdőből való kiköltözésre, hanem a hajléktalan státusból való kitörés, a társadalomba történő reintegráció lehetőségének megteremtésére is. Két ingatlant vásároltunk, az egyiket Pilis, a másikat Nagyrábé községben. A két család korábbi gyökerei, a hajléktalanságot megelőző „élettörténetek”, foglalkozási státuszok, jövedelmi viszonyok, a velük végzett szociális munka tapasztalatai alapján került sor a saját ingatlanba történő költözésekre. Bár ez a „first in haus” típusú stratégia számos veszélyt rejt magában, még akkor is, ha hosszabb előkészítés és szociális munka után történik, jelen helyzet szerint az egyik ilyen típusú kezdeményezés teljes mértékben sikeresnek tűnik, hiszen a család úgy tűnik megtalálta az új környezetben a helyét, kertjükben zöldséget termesztene, a házat elkezdték felújítani, ügyeiket intézni kezdték. A másik esetben ez az út kezdetben nem tűnt sikeresnek, a család nem tudott beilleszkedni a falu közösségébe, nem tudott szakítani a hajléktalan létformához kialakított túlélési stratégiáival (koldulás, guberálás), és néhány heti ott tartózkodás után a pár visszaköltözött korábbi tartózkodási helyére az erdőbe. A legfrissebb információink szerint a pár női tagja egy másik férfival ismét visszaköltözött az ingatlanba, elképzelhető tehát, hogy ez az elhelyezés is sikeres lesz.

Az erdőben lakó 45 főből **3 fő (7 %)** költözött vissza vidéki, vagy budapesti rokonaihoz, családtagjaihoz. Ez a szám önmagában nem túl magas, de mégis azt mutatja, hogy a szociális munkának ez az iránya a megfelelő körülmények esetén mindenképpen hatékony lehet, és éppen a hajléktalan létforma és a hajléktalanság legfontosabb elemeinek a kapcsolatvesztésnek, a társalanságnak, a szeretet hiányának a visszaállításával eredményesen alkalmazható.

Költségvetés, finanszírozás

A program lebonyolítására **5.000.000. Ft**-ot különített el a XV. kerületi Önkormányzat, mely összegből az előzetes számítások és becslések alapján úgy ítéltük meg, hogy a programot meg lehet valósítani, ez azt jelentette, hogy átlagosan fejenként **111.000. Ft** állt rendelkezésre. A program szeptember 30.-ig tartó első szakaszában **2.725.280. Ft** került felhasználásra. Összesen **13** hajléktalan esetében nem került sor semmilyen támogatásra, ők vagy visszautasították a felajánlott segítséget, vagy önerőből oldották meg az elköltözést (ők jellemzően utcán maradtak). Az egy főre jutó átlagos támogatás összességében **60.560 Ft** volt, de ha csak azok figyelembe vételével számoljuk ki, akik valóban kaptak támogatást, akkor ez a szám **85.165 Ft**.

Az alábbi táblázat a felhasznált támogatás részletezését mutatja aszerint, hogy a program során ki milyen támogatást kapott, és azt milyen célra használtuk fel:

Sorsz.	Szül. év	Tartózkodási hely	Szoc. munkás	Elhelyezés	Költség
1	1963.	Polus Center mögötti erdő	Kövi-Pilling	önállóan, önerőből albérletbe költözött	0
2	1950.	M3-as felhajtónál lévő erdő	Filetóth-Szabó	Munkáltatója telephelyén él	0
3	1958.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	XV. ker más részére költözött	0
4	1962.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	BMSZKI Dózsa páros szálló	29 400
5	1966.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	BMSZKI Dózsa páros szálló	29 400
6	1968.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Kövi-Pilling	Dózsa	23 250
7	1950.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	Kéznyújtás a Rászorultakért Átm. sz.	30 000
8	1970.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	Eltűnt	0
9	1974.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	BMSZKI Dózsa	23 250
10	1970.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Kövi-Pilling	XV. ker más részére költözött	0
11	1968.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Kövi-Pilling	XV. ker más részére költözött	0
12	1951.	Szánkódomb mögötti erdő	Kövi-Pilling	XV. ker más részére költözött	0
13	1961.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Filetóth-Szabó	saját tulajdonú ingatlan	356 250
14	1972.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Filetóth-Szabó	saját tulajdonú ingatlan	356 763
15	1979.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Filetóth-Szabó	saját tulajdonú ingatlan	356 763
16	1954.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Filetóth-Szabó	BMSZKI Dózsa	29 400
17	1968.	Szánkódomb mögötti erdő	Filetóth-Szabó	BMSZKI Dózsa	25 700
18	1962.	Szánkódomb mögötti erdő	Filetóth-Szabó	BMSZKI Dózsa	25 700
19	1969.	Metro áruház mögötti erdő	Filetóth-Szabó	rokonokhoz költözött	55 513
20	1965.		Filetóth-Szabó	saját tulajdonú ingatlan	356 250
21	1967.	Metro áruház mögötti erdő	Filetóth-Szabó	rokonokhoz költözött	55 513
22	1973.	Szánkódomb mögötti erdő	Györi-Nagy	Kunigunda	42 000
23	1970.	Szánkódomb mögötti erdő	Györi-Nagy	Kunigunda	42 000
24	1983.	Polus Center mögötti erdő	Györi-Nagy	albérlet	116 234
25	1974.	Polus Center mögötti erdő	Györi-Nagy	albérlet	116 234
26	1964.	Szánkódomb mögötti erdő	Györi-Nagy	albérlet	18 750
27	1966.	Szánkódomb mögötti erdő	Györi-Nagy	albérlet	76 605
28	1976.	Szánkódomb mögötti erdő	Györi-Nagy	eltűnt	0
29	1966.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Györi-Nagy	eltűnt, körözik	0
30	1977.	Polus Center mögötti erdő	Györi-Nagy	albérlet	0
31	1967.	Szánkódomb mögötti erdő	Németh-Alagi	BMSZKI Dózsa páros elhelyezés	29 400
32	1963.	Szánkódomb mögötti erdő	Németh-Alagi	BMSZKI Dózsa páros elhelyezés	29 400
33	1964.	Polus Center mögötti erdő	Németh-Alagi	XV. ker más részére költözött	0
34	1952.	Polus Center mögötti erdő	Németh-Alagi	albérlet	99 750
35	1976.	Polus Center mögötti erdő	Németh-Alagi	albérlet	99 750
36	1953.	Polus Center mögötti erdő	Németh-Alagi	XV. ker. más részére költözött	0
37	1970.	Polus Center mögötti erdő	Németh-Alagi	rokonokhoz költözött	3 990
38	1958.	Szánkódomb mögötti erdő	Németh-Alagi	elköltözött a X. kerület erdős részeire	0
39	1971.	Szánkódomb mögötti erdő	Horváth-Szalai	BMSZKI Dózsa átmeneti szálló	23 250
40	1973.	Szánkódomb mögötti erdő	Horváth-Szalai	BMSZKI Dózsa átmeneti szálló	23 250
41	1963.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Horváth-Szalai	más kerületbe költözött	55 512
42	1963.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Horváth-Szalai	más kerületbe költözött	55 512
43	1979.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Horváth-Szalai	más kerületbe költözött	55 512
44	1975.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Horváth-Szalai	más kerületbe költözött	55 512
45	1955.	Erdőkerülő u. melletti erdő	Horváth-Szalai	átmeneti szálló	29 400

Összesen:

2.725.280

A támogatások között természetesen jelentős eltérések tapasztalhatók, az értékek **3.990 Ft** és **356.763 Ft** között mozognak egy főre vetítve, vannak, akiknél költségként a hazautazás költsége, és vannak akiknél a megvásárolt ingatlan értéke szerepel. A támogatások nem minden esetben kizárólag a lakhatási költségeket tartalmazzák, szerepelnek benne felújítási, bérleti, eszközvásárlási költségek, azok esetében pl, akik utcán kívántak maradni, de egy másik kerület másik helyszínén, a túléléshez szükséges alapvető eszközöket és felszereléseket biztosítottuk (sátor, hálósák, matrac, lámpa).

*A program költségeinek elemzésekor tehát megállapíthatjuk, hogy az utcai létforma felszámolásához 66 százalék eredményességgel számolva (33 százalék az utcán maradt) jelen program során 2,5 hónap aktív időszakra vetítve fejenként havi **34.066 Ft**, évi **408.000 Ft** az intézményekre jutó támogatásokon és normatívákon felüli támogatásra volt szükség, amely a szociális munka költségeit nem tartalmazza. Ez a nagyságrend kiindulópontja lehet az utcai létforma felszámolására irányuló egyéb programoknak is.*

Összegzés

Az újjalotai erdőben végzett szociális program több szempontból is sikeresnek mondható. A számszerű adatok, valamint a programban részt vevő utcai szociális munkások tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a szociális munka eszközrendszerével az esetek többségében megoldást lehet találni az utcán élő hajléktalan emberek emberibb körülmények közé való jutásában, életkörülményeik javításában, egyszersmind megvalósíthatóak voltak azok az elvárások is, amelyek a helyi önkormányzat felől érkeztek. De az is megállapítható (és a korábban végzett hasonló programok is azt mutatják), hogy a hajléktalanság utcai formája teljes egészében sem a szociális munka eszközrendszerével sem pedig hatósági, rendészeti eszközökkel nem számolható fel, nem szüntethető meg, az utcán élők száma azonban csökkenthető. A jelen programban a más helyszínen utcán maradók száma (15 fő) mutat rá erre, hiszen ők más kerületekben, vagy a XV. kerület más részein újra fel fognak bukkanni.

Az egyik legfontosabb számszerűsíthető eredménye a programnak, hogy az utcán élők **66 százalékát** sikerült az intézményes ellátórendszerbe bevonni, vagy más megoldást találni helyzetük rendezésére. A várható intézkedések hatására már a kezdeti szakaszban sokan elhagyták a helyszínt, majd később is akadtak olyanok, akik – bár korábban biztosan állították, hogy ők bizony el nem mennek onnan – „eltűntek”. A másik jelentős eredmény, hogy az újjalotai kiserdőben a program befejezésekor (néhány nem a Pilisi Parkerdő Zrt tulajdonában lévő területen tartózkodó hajléktalanon kívül) mindenki elhagyta a helyszínt, ebből a szempontból tehát a program eredménye 100 százalékosnak mondható. Ezek az eredmények némiképp meglepték a programot lebonyolító utcai szociális munkásokat is, hiszen az előzetes várakozások – különösen a statisztikai adatokból kiolvasható összefüggések és az előzetesen a hajléktalanok egy részére jellemző, a programmal szembeni ellenállás miatt – ennél mindenképpen kisebb eredményességet prognosztizáltak. Nagyon leegyszerűsítve az erdőben lakók többsége alacsony iskolai végzettséggel, alacsony, és a jövedelemforrások miatt instabil jövedelemmel rendelkezik, az együttműködési készség sem volt teljesnek nevezhető, valamint a lakók többsége nagyon hosszú ideje lakott a kiserdőben, és az intézményi ellátással szemben az átlagosnál is nagyobb mértékben voltak bizalmatlanok. A program végén tehát az egyik legfontosabb annak a kérdésnek a megválaszolása volt, hogy mindezek ellenére minek köszönhető a program lebonyolításának sikere. Ez véleményünk szerint többek között az alábbi tényezőknek volt köszönhető:

1. A programban részt vevő utcai szociális munkások tudásuk legjavát adva dolgoztak, és felhasználták mindazokat a tapasztalatokat, amelyeket a hasonló programok során, valamint eddigi, sok éves utcai munkájuk során szereztek.
2. A program lebonyolításában a helyi önkormányzat egyszerre tartotta fontosnak a helyi érdekek érvényesítését (a kiserdő funkciójának megfelelő hasznosítását), valamint a kiserdőben lakó hajléktalan emberek érdekeit, életkörülményeit és elhelyezését.
3. A program szakmai részének lebonyolításához elégséges és megfelelő anyagi erőforrások álltak rendelkezésre, ezek felhasználása összhangban volt a szakmai célokkal, és teljes mértékben segítette azok megvalósulását. A hasonló típusú programok közül ez volt az első, ahol a szociális munka mellé megfelelő mértékű anyagi erőforrás állt rendelkezésre.
4. A program lebonyolításához megfelelő infrastruktúra állt rendelkezésre, a szervezés, és a programban résztvevők együttműködése (Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Újpalotai Családsegítő Szolgálat, XV. kerületi Önkormányzat, Pilisi Parkerdő Zrt) pedig kifogástalan volt (szemétszállítás, terület rendezése, anyagi erőforrásokhoz való hozzájutás, esetmegbeszélő csoport, közös megbeszélések, tájékoztatás stb).
5. Nem utolsó sorban pedig jelentős összetevője volt a sikeres lebonyolításnak az a hajléktalanok erőforrásait megmozgató körülmény, amelyet talán a kényszerhelyzet (sok esetben krízishelyzet) kifejezés határoz meg leginkább. Pszichológiai értelemben minden, a korábbi körülményeket drasztikusan és gyökeresen megváltoztató esemény (döntéshelyzet) mozgósíthat olyan pozitív energiákat, amelyek az esemény bekövetkezése nélkül nem kerültek volna felszínre, és azt tapasztaltuk, hogy az esetek egy részénél ez a körülmény is segítette a szociális munkát.

A program lebonyolítására szánt időben tehát a fenti eredmények születtek, a program ismertetésében leírtakból azonban az is kitűnik, hogy a szociális munka hatékonyságának növelése, valamint az erdőbe történő visszaköltözés megakadályozása érdekében szükség van a program (minimálisan az év végéig tartó) meghosszabbítására, továbbfolytatására. Többnyire megkezdett gondozási folyamatokról beszélhetünk, a hajléktalan-ellátó intézményekben és az albérletben lakók esetében szükséges a hozzájárulások és támogatások fokozatos kivezetése (sokan nem fogják tudni a támogatás megszakadása után a teljes összegű szállódíjat, albérleti díjat kifizetni), a szociális munka további folytatása (mentális állapot, jövedelmi viszonyok rendezése, ügyintézési lépések, foglalkoztatás elősegítése, képzések, utógondozás stb). A saját tulajdonú ingatlanban lakók esetében fontos a helyi közösségbe való beágyazódás elősegítése, az utógondozás, a helyben található munkalehetőségek felkutatása, a háztartás vezetéséhez szükséges további eszközök beszerzése, a folyamatos, egyre csökkenő intenzitású kapcsolattartás.

Az erdőből kiköltözött hajléktalan emberek többségének helyzete sok esetben instabil, a program eddigi eredményeinek megőrzése érdekében tehát fontosnak tartjuk a program folytatásának lehetőségét.

Kocsis Mihály
Programvezető, Magyar Máltai Szeretetszolgálat

Budapest, 2011. október 16.

Képek a programról

Életképek az erdőből a program kezdetén:

Saját otthonba költözés, Nagyrábé, szeptember vége:

